

Hayat

*Hayata, daima hayata.. dünyaya
daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt VI. 15, Teşrinsani, 1929. Sayı:143

Tenkit hakkında

Bir roman hazırladığından geçenlerde bahsederck bu romanın ismini söyleyen bir genç muharrir, kitabı çıkınca bana bir nüshasını vermeyeceğini ilâve etti. Bahsettiğim eserlerin daima mevzularını hikâye ettiğim için, onun ki abını da uzun uzun anlatınca artık makaleyi okuyan kari kitabı a mayacak, ve binaenaleyh benim makalemden roman muharriri kâr değil zarar edecekmış. Bir kitaptan bahsetme için sade eserlerin hediye edilmeleri değil, bahse de lâyık olmaları şarttır. Nitekim, bahsettiğim eserlerin nakadar çoğu beni hiç tanımayan ve bana kitaplarını göndermemiş olan kimselerin eserleridir. Yani, bir kitabın kıymetinden haberdar olmak için, mutlaka hediye edilmesini beklemek ihtiyacında ve yahut ancak hediye edilmiş kitaplardan bahsetmek itiyadında degilim. Fakat, işaret ettiğim genç muharrir, söylediği o sözlerle tenkit şekillerinde taraftarları bulunan bir noktai nazarı ileri sürmüş oluyordu.

Aynı tükri, geçenlerde, fıkracı ve romancı Cimet Vautel'in bir yazısında gördüm. Bir müddet sonra da, Fransanın en tanınmış münekkittlerinden Albert Thibaudet bir makalesini bu mes'eleye hasretti. Bu iki yazının neşrine saik olan şey, bir anketcinin Clement Vautel'e vaki olan sualidir. Anketcî takriben diyormuş ki: (Bir münekkit bir romandan uzun uzun bahsederek bütün vak'ayı anlatırsa, kariin o kitabı almağa lüzum görmemesi ihtimali yok mudur, ve varsa, münekkit bir kitabın muvaffakiyetine mani olmuyor mu?)

Olsa bile, bu bir edebiyat değil

iktisadiyat mes'elesi teşkil ediyor; fakat iktisadî bir noktai nazar olarak anketcinin ve onun gibi düşünenlerin zanlarını ben doğru bulmuyorum. Değil bir makalenin kısaca anlatıldığı bir roman, hatta filme alınan eserlerin asılları, daima daha fazla okuyucu bulur. En meşhur ve artık müptezel misali alalım: Polonyanın hudutları haricinde, Leh muharrirlerinin yazdıkları romanlardan kaç kişi haberdardır? Muhakkak ki çok az. Halbu ki (Quo Vadis?) filme çekildiği için bu kitabı milyonla adam okumuş yani: mevzuuna peydayı vukuf etmiş olmak aslını okumamağa değil okumağa onları sevk etmiştir. Münekkidin bir kitaba tahsis edeceği en mufassal makale de nihayet kitabın onda biri kadar olabilir, ve asıl o zamandır ki, alâkasını tahrik eden bu hikâyeyi daha etraflı bilmek için kari romana gider. Zaten de münekkidin bir romanı veya her hangi bir eseri uzun uzun anlatması ona bir kıymet ve ehemmiyet vermesinden ileri gelir. Eser ehemmiyete lâyık değilse ve yahut münekkidin şahsî hisleri bunu böyle göstermek istiyorsa, o zaman eserdeki vak'alar ve karakterlerin hususiyetleri hiç teşrih olunmaz ve kitap bekâretini muhafaza eder. Lâkin acaba o makaleyi okuyanda bir tecessüs uyanmış mıdır? Ancak pek büyük muharrirlerin eserlerini, o eserler hakkında evvelden hiç bir şey bilmeden alırsız, ve çünkü o büyük muharrirlerin kalemlemlerinden kıymetsiz bir şey çıkamayacağına kanaatımız vardır.

Fakat evvel emirde mevzuun hudunu tespit edelim. Şiirleri tenkit eden

veya felsefî bir eseri mevzuu bahseden kimse, şiirde eşhas yahut felsefedekî vak'a olmadığı cihetle entrikaları hulâsa etmeyerek intibalarını hikâye eder. Fakat, bir tabloda bahseden sanat münekkidi bile o tabloyu görmemiş olanlara ne gösterdiğini etraflı şekilde hikâye ettiği halde, bir roman veya bir piyesten bahsedecek münekkidin onun mevzuu hakkında istediği gibi izahat vermeğe selâhiyettar olmamasını istemek, bence manasız ve garip bir taleptir.

Münekkit, karilerinin huzurunda onlarla hasbuhal eden bir konferansçı vaz'iyetinde bulunsaydı, kendilerine sorabilirdi. (— Efendiler, ben bu hafta 'nın yeni romanından bahsedeceğim. Okudunuz mu? in yeni piyesinden bahsedeceğim. Seyrettiniz mi?) Ve söyleyeceği söz'eri de alacağı cevaplardaki miktarlara göre tayin edebilirdi. Halbuki makale yazan muharrir yalnızdır ve masasının başındadır. Kimler olduğunu bilmediği karilerine söz söylerken her ihtimali hesap ederek söylemek zarurettindedir. Meselâ bu mecmuanın sütunlarında ben (Mavi ve Siyah)'a dair bir söz söylerken, karilerimden büyük bir ekseriyetin bu kitabı okumuş olduklarına emniyetle idarei kelâm edebilirim. Fakat lâalettayin bir muharririn hem de yeni çıkmış bir eserinden bahsederken aynı emniyeti duyamam ki! Sırf kendi intibalarını anlatmak ta pek hotgâmane bir tarz olur ve nihayet kendi duygularım ve şahsiyetim için bir vesika teşkil edebilir ki, bu vesikaya da kimsenin ihtizacı bulunmasa gerektir. Şu halde tekrar edelim: Romandan

veya piyesten bahsederken onun mevzuunu anlatmamağa, ancak bunlar her kesin bilmekle mükellef bulunduğ u klasik eserler olduğ u taktir de cevaz vardır.

Bir kitap hakkında muharrir sırf kendi intibalarını ve kendi kendine hasbuhal eder gibi yazarken, tabiidir ki vakayi kendi kendisine hikâye edemez, ederse gülünç olur. Yazısını sırf kendisi için yazdığını ilk söz olarak söylemesi ise, bu yazı matbaaya gönderildiğ i andan itibaren her kıymetten mahrum düşer.

Bir de olur ki, münekkit roman yahut piyesin bir noktası üzerinde, muharriri ile münakaşaya girişir. Meselâ ben, (Roman, büyük hikâye ve hikâye hakkındaki Mülâhazalar) ında, bir eski romandan bahsederken, bu romanın kahramanı olan kadının hiç bir sebep yokken sevmediğ i bir adamı kendisini vermesini çok manasız bulduğumu ve o vakte kadar pek yüksek ve kocasına pek aşık gösterilen bir kadının böyle hareketine imkân olmayacağını söylemişim. Muharriri buna itiraz etseydi, vereceğ im cevapta tabii romanın mevzuunu uzun uzun anlatmağa hacet görmez ve bütün sözlerimi bir şahsın bir hareketini tetkik ve tenvire hasrederdim. Ancak, bu bir romanın tenkidi değil, romanda tek bir şeyin tenkidi ve tamikidir. Ve bütün karileri alâkadar eden bir mevzu halinden çıkarak, şahsî bir münakaşa şekline girebilir, ve binaenaleyh, tek-mil bir kari kütlesine okutturulmak istenmes i de nezakete bir az da muhalif bir hareket teşkil edebilirdi.

Tenkit tarzlarını şu halde ikiye ayırabiliriz. Birinde münekkit hemen her kesin okumuş olduğ unu zannetti-

ğ i en meşhur eserlerden bahsetmekte-dir, ve binaenaleyh bahsettiğ i o eserle-rin mevzularını anlatmağa lüzum görmeden o eserler hakkındaki fikirlerini söyler; lâkin böyle yazılar ve böyle yazıların karileri mahdud olabilir. Çünkü, meselâ Hamlet ve mesalâ Candi-de hakkında o kadar çok düşünölmüş ve yazılmıştır ki, yeniden bunlar için ihtisaslarını ve hükümlerini bilmek isteyeceğ imiz münekkitler çok azdır.

Lâkin, eğer münekkit yeni eserleri dikkatle okuyan ve her yeni eseri severek veya beğenmeden, şukadar ki dikkatle okuduktan sonra bundan bahseden bir adamsa; hayatını okumağa hasretmiş olmak itibarile okuma saatleri daha mahdud karilerine bir nevi rehberlik etmeğ e salâhiyettar bir adamsa, bahsettiğ i eserlerin mutlaka etraflı bir icmalini vermeğ e mecburdur. Çünkü, hele neşriyat hayatı zengin memleketlerde, her şeyi bizzat kari okuyamaz ve ancak verilen izahat ile kendisinde okumak arzusu canlanacak eserleri alır. Vakıa, vak'anın hulasasını okumakla iktifa edecekler de bulunabilir. Fakat, aynı zamanda da, birçok kariler hulâsatan mevzuunu bildikleri eserleri okumak ister, ve eser ne derecede etraflı hulâsa edilmişse o eseri okumak arzusunu o kadar çok duyarlar. Makalenin başında söylediğ im gibi, piyese veya filme alınmış romanların bu sayede pek çok kari kazanmış olduk-ları muhakkaktır.

Hatırlarım ki, Claude Farré're'in zevcesi Japonyalı Markiz rolunda olmak üzere, (La Bataille) ı piyes olarak Odeon'da seyrettiğ im gecenin sabahında bu romanı almış ve sıra bekliyen birkaç kitaptan evvel oku-

muştum. Ruşen Eşref Beyin (Hüküm gecesi) hakkında yazmış olduğ u bir kaç makale, Yakubun o nefis kitabını mutlaka okumak arzusu verir.

Münekkit bir eseri hulâsa ederken onu okutmamağa kariini ancak gaze-zile, vak'aları gülünç şekillere sokarak ve haiz oldukları hususiyetlerden bahsetmeyerek sevkedebilir. Yahut o münekkidin görüşleri o kadar cansız ve yazısı o kadar fânadır ki, çok fena söyleyen kötü sesli bir muganninin ağzından duyulmuş bir opera parçasından ilelebet soğuyacağımız gibi, ondan bahsini duyacağımız esere karşı da bigânelik ve hatta tevahhiş hissederiz. Ancak bu tarzın değil münekkidin kabahatidir, ve tenkide yeltenenin münekkit olmak için malikiyeti icap eden mütaaddit ve ağır şartlara malik olmamasından mütevel-lit bir keyfiyettir. Fakat eğer eserin özünde de şeklinde de hiç bir kıymet ve hususiyet yoksa, münekkit bizi buna ikna edecek izahat vermekle fena kitabı alıp okumak hatasına düşmekten kurtarmış olur. Ve bu itibarla eserinin mahiyeti ifşa olunan değersiz müellifin hiddetine lâkayt kalarak, bizi ikaz eden adama teşekkür etmek icap eder.

Nahit Sırrı

Hayat

On beş günde bir çıkan ilim
Felsefe ve san'at mecmuası

Idarehanesi

Ankara Maarif Eminliğı
Yanındaki daire

Abone: Seneliğı 376 kuruş,

Mes'ul Müdürü Faruk Nafiz